

”SLUMPEN TOG MIG I KRAGEN”

Ingvar Hirdwall vill inte bli intervjuad. Han skriver i ett brev, maskinskrivet, till reportern:

Nej, det förhåller sig helt enkelt så att jag inte vill prata om mig själv och vad jag tycker och hur mitt liv har blivit. Jag är så erbarmligt trött på alla dessa ”kändisar” och kollegor som deltar i allt djävla skit som visas. Jag har sagt nej till alla förfrågningar om deltagande i TV-soffor och tävlingar och intervjuer och pratprogram. Denna tsunami av mobbningsTV som sköljer över oss kommer vi att få betala ett högt pris för.

Åtta månader senare sitter Ingvar Hirdwall i intervjusoffan, klädd i mörkblå kofta och mörkblå byxor, rödrutig skjorta; älskvärdheten själv. Fast, säger han meddetsamma, det finns två saker han inte vill prata om: sig själv och teater.

Han säger:

– Thommy Berggren och jag är likadana, vi snackade om det där. Vi är de mest sällskapssjuka solitärer som finns. Man tycker om sällskap. Man vill vara i fred. Du vet, det värsta jag vet är att sitta och snacka om mig själv. Och jag vill inte svara på frågor om vilken osthyvel jag använder.

En kort rekapitulation: Ingvar Hirdwall har stått på svenska scener alltsedan han gick ut scenskolan i Göteborg 1960. Han har spelat in film under sex decennier med ”Kvarteret Korpen” som start 1964. (Två Guldbaggar i bagaget.) Han har arbetat med de namnkunniga regissörerna – på teatern Lennart Hjulström, Ralf Långbacka, Björn Melander, Fred Hjelm, Thommy Berggren o.s.v. och på film Bo Widerberg, Lars Molin m.fl. – och har därvid hunnit bli folkkär i flera omgångar, först på en mjölkpall tillsammans med Mona Malm (”Midvinterduell”) och numera som Grannen i Beck-filmerna. Dock har han aldrig arbetat med Ingmar Bergman, aldrig spelat buskis. Det förstnämnda beklagar han inte (”Jag kan inte känna igen mig i dessa adjunkter och advokater utan barn som ältar sina invärtes problem dagarna i ända”), det sista beklagar han djupt.

– Jag älskar Stefan och Krister. De är så fantastiskt duktiga. Tyvärr kommer jag aldrig att få göra sådana scener som de får göra. Jag kommer aldrig att få sitta på ett utedass, med brallorna nere vid fotknölnarna, dynamiten laddad och – pang! – hela rekvisitan rasar. Tyvärr.

Kanske den hårdföre kritikern Bengt Jahnsson i *Dagens Nyheter* kom åt Hirdwalls särligt redan i sin recension av den första succépjäs han var med om, lagarbetet ”Flotten” på Göteborgs stadsteater i april 1967.

Hirdwall är den födde entertainern, med elegans i plastik, med uppfinningsrikedom i benställningar och ansiktsuttryck och med en omedelbar förtrolighetskontakt med salongen.

Tjugo år senare skrev Tove Ellefsen i samma tidning; då gällde det ”Möss och människor” i Fred Hjelms regi (som kom att bli Stockholms stadsteaters största publiksuccé under åttiotalet: 101 675 åskådare på 178 föreställningar) och det gällde Ingvar Hirdwalls entré:

Och då sker något märkligt. Det stora scenrummet krymper och blir till en enda punkt: den där han är. Ändå är han så smal, nästan färglös. Ett par ögon, en vesslelik snabbhet och djup koncentration. Men det räcker. Även med honom ensam på scen vore föreställningen värd priset.

Ett axplock från det senaste decenniet:

”Hela ensemblen är storartad men Ingvar Hirdwall är magnifik.”

”Ingvar Hirdwall är, förstås, makalös. (...) Han balanserar det ännu monotont potentia med antydd trötthet och vet hur man slåss med repliker.”

”Hirdwall kan som vi vet spela med nackhåren.”

Ingvar Hirdwall vill inte prata om det där, inte om hur han gör för att arbeta sig in i en roll, inte om skillnaden/likheten mellan att brottas med replikerna i en Pinter på Stockholms stadsteater och knacka på hos Peter Haber för att föreslå ännu en stänkare, för det är som fotografens mörkrum, säger han: Öppna dörren och bilden försvinner. Teatern är så full av fördomar och skrock och allt möjligt och man ska försöka förklara och man trasslar in sig i saker som inte har någon betydelse. Han hämtar snabbt en parallell från fotbollen: När en avgörande match ska avgöras på straffar, det står 2-2 och det är du som ska lägga den sista och avgörande straffen. Det är fullsatta läktare. Du tar tre steg tillbaka och det är tyst. Alldeles tyst. När du rusar fram mot bollen är allt du tänkt, allt du lärt dig, borta. Det är bara att dra på. Han tar fram sin mobiltelefon, lägger den på bordet, säger:

– Det ligger två mobiltelefoner på bordet. De ser exakt likadana ut. Men den ena har inget batteri. Eller ta ett hockeylag: Alla bär samma dräkt. Men alla är olika. En av dem drar plötsligt iväg ett skott som du inte ens hinner uppfatta på repriserna. Och det är inte ett slagskott, det är en snärt med handleden bara. En annan har en dålig dag. På teatern, precis som i hockey, måste du ladda ditt eget batteri. Vad är det? Det är en koncentration av all den träning du gjort fram till föreställning. Det är en koncentration av allt det vi gjort tillsammans,

parat med just din rolls tankar. Och det kan du bara göra själv. Jag beundrar, faktiskt, alla som på en teaterscen kan få två meningar över tandraden.

Ingvar Hirdwall talar, tro inte annat. Han talar om det befängda i matprogram på radion. Han talar om livet som ju inte är den där åldertrappan som välver sig likt en regnbåge: utvecklingen är i stället fruktansvärt hackig. Periodvis händer ju *ingenting*. Han talar om dessa fantastiska skådespelare före honom, uppför en hel föreställning med mimik och röster som skulle kunna köras på bästa sändningstid – Holger Löwenadler, George Rydeberg, Lars Hansson, Anders Ek, Ke-e-e-e-e-ve Hjelm – och säger att de tog med sig teatern till filmen, sedan tog filmens skådisar filmen till teatern och det har blivit lite för smått, lite för utjämnat; de når inte riktigt ut. Han sitter gärna kvar, träffas gärna på nytt, timmarna går... När intervjuoffer och reporter skiljs, första gången, är det tummen upp. Ses snart! Sminköserna, maskörerna och kostymmakarna på Stadsteatern älskar att jobba med Hirdwall. Han är ju så jäkla trevlig. Han är så rolig. Josefin Ljungman, ungt stjärnskott på Stockholms stadsteater, säger:

– Jag var ju lite rädd för hela det där gänget, alla dessa *män*. Men han förgyllde hela min upplevelse av repetitionsarbetet med ”Vildanden”. Han skapar så fin stämning omkring sig. Han tar det på sånt allvar. Och han hjälpte mig, viskade lite så där, men aldrig mästrande: Du ska nog gå in lite tidigare där. Eller beröm: I dag var det bra med allvaret du visade.

Så man lyssnar på vad Hirdwall har att säga, sticker då och då in en fråga, som han besvarar, snart glider ifrån, hittar en ny tanketråd, tvinnar vidare. Lyssnar på honom:

– Vad är skillnaden mellan film och teater? Skillnaden är att på film finns inget applådtack. På teatern står du kvar i teaterkläderna och tackar för föreställningen. Minuten innan har du legat död på golvet. Och så ska du resa dig upp, bocka. Det kan bli lite konstigt i huvudet. Folk säger förstås: Ska det vara så jävla märkvärdigt? Ställ dig upp för fan! Och det är ju inget konstigt, egentligen. Men på teatern balanserar man på knivens egg. Man behöver bara ha sagt några ord på ett bröllop och man förstår något av det där.

Lyssnar:

– Hur förstärker man en känsla på film? Jo, man zoomar in på ansiktet. Ansiktet blir jättestort. Det var Pelle Berglund som sa: Film är stort huvud och lite prat. Teater är litet huvud och mycket prat. På teatern kan man inte ha händerna uppe i ansiktet, det där som är *kanon* på film. På film kan du jobba med ett nagelband. Det funkar inte på teatern. Då går folk hem. På teatern måste du koppla på något annat. Du måste koppla på det stora batteriet. På teatern

måste du jobba med hela kroppen. Det finns inga knep att ta till. Allt sker här och nu. Vi är alla i samma rum.

Men hur tog han sig dit?

Kan knappast ha varit självklart.

Pappa förrådsförvaltare på en rörfirma, mamma hemmafru. Norra Ängby.

Egnahemsvillor. Skolvägen gemensam. Där bortom: skog; en ofantlig lekplats. Amerika välldede in: tuggummi, pilotjackor, Rock around the clock. På söndagarna matiné med Dorothy Lamour i ”Djungelfickans sång”. John Wayne i ”Larm över prärien”. Båda föreställningarna. Efteråt, i skogen, fördelades rollerna och filmen spelades upp igen; några hade inte sett den och Ingvar berättade gärna, lärde sig allt efterhand att illustrera historien med händer mot låren, ett finger mot kinden: klapprade hästhovar, en flaska som öppnades. Efter skolan utbildning till elektriker, jobb, en termin på Stockholms teaterskola, kvällskurs. Rektor var Hampe Faustman, en legendar. Ernst Günther gick där samtidigt, regilinjen. Efter kvällspassen på lokal med Hampe och hans kompisar, man ville ju aldrig gå hem. Det var Hampe Faustman som rådde Hirdwall att söka till scenskolan, till Göteborg eller Malmö. Stannade han kvar i Stockholm skulle han bara, hemifrån, få höra hur osäkert det var: Ska du verkligen...?

Han var tjugotre när han antogs, första försöket, hade arbetat sex år som elektriker. Hampe Faustman hade läst in proven med honom: en scen ur Hjalmar Bergmans ”Vävaren i Bagdad”, en scen ur Gorkijs ”Natthärbärgen”. Scenen ur Shakespeares ”En vintersaga” fick han ta på studs. Åke Lundqvist kom in samtidigt. Nu delar de loge på Stadsteatern, men har inte stått på scen tillsammans förrän Thommy Berggren sammanförde dem i Pinters ”Hemkomsten”. Åke Lundqvist minns:

– Ingvar var väldigt ordentlig. Både han och jag förde noggranna anteckningar. Han var trevlig. Skämtsam. Men jag minns att han lånade mitt schampo lite vårdslöst där i Göteborg. Har Hirdwall några förebilder?

– Jag kunde ju inte undgå att bli påverkad av... Keve Hjelm. Jag hade honom redan som lärare i Göteborg. Så fort han öppnade munnen var det ju intressant.

Annars: Brando, Rod Steiger och de grabbarna.

– Deras sätt att lira. Det där sättet att ta ner alla gesterna och rösterna. Det var inte teater längre. Det var film. Det låg jävligt nära det privata.

Sedan kom regissörerna in i hans liv. Slumpen, säger han, slumpen tog honom i kragen och förde honom genom livet. Lennart Hjulström anlände till Göteborg, där fanns Kent Andersson

och Bengt Bratt och Mats Johansson var teaterchef och han gav dem tillstånd att hålla på i månader utan krav på premiär: Så kom ”Flotten” till. ”Hemmet”. ”Sandlådan”. ”Tillståndet”. Svensk teaterhistoria. Ralf Långbacka kom över från Finland, efter en tur till Berliner Ensemble, med Brecht i ryggsäcken och han byggde, enligt egen utsago, sina föreställningar kring Ingvar Hirdwall. Tillbaka till Stockholm, till Stadsteatern, Fred Hjelm...

Vi bryter här.

En annan gång.

Hur har han kunnat hålla på så länge?

– Därför att det är så *roligt* att gestalta en text, en *bra* text! Teatern är ju en spegelbild av oss själva, av vår publik. Ta ”Revisorn”! Det är en mycket gammal pjäs. Men vad handlar den om? Den handlar om en revisor som ska komma till en småstad, men han ska göra det inkognito. Borgmästaren kallar alla till sig, berättar att revisorn ska komma och säger att nu får vi ta och snygga upp här. Alla blir ju *skitnervösa*.

Kort paus.

– Vem är det i dag som är revisor? Vem är småstaden? Jo, det är Janne Josefsson som ska komma till Solna och kolla konsultarvodena. Jag tycker det är *roligt* att få göra den där borgmästaren för han är så korkad, bara att han inte vet om det.

För övrigt är det ingen konst att hålla sig i form, behövs inga pass på träningsinstitut.

– Första året på scenskolan, vi hade Karin Kavli som rektor, och hon sa i sin introduktion: Nu har ni kommit in här. Och det ska jag säga, begåvning är naturligtvis bra, men det är inte nummer ett. Nummer ett är starka ben för nu ska ni stå upp i femtio år. Då tyckte man ju det lät lite... Men det är bra. Det är sant. Man får ju stå så in i helvetes mycket!

Den som sett Ingvar Hirdwall på scen eller film vet att han alltid är fullt solidarisk med sin roll. Vi glömmer Hirdwall, ser Egon-George-Davies-Pappa-Borgmästaren eller vem han nu krupit innanför skinnet på. Gesterna är aldrig för stora, fotarbetet tillbakahållet, talet befriat från tics. Aldrig kokett, ingen kurtis med publiken. Rollen rymmer flera dimensioner, vilken han med små medel lyckas förmedla över scenkanten och upp till sista bänkraden:

översittaren bär också på en sorg, hjältens åtbörder döljer en förlorare.

I Pinters ”Fastighetsskötaren” spelar Hirdwall uteliggaren Davies som plockas upp av två yngre män, oklart varför, och tack vare att Sveriges Television spelat in en teveversion av pjäsen kan vi i detalj studera denna ömkansvärde gestalt som när tillfälle ges blixtnabbt hugger till, en människa som på en och samma gång är ynkelig, värdig, krävande, tacksam,

grinig, feg: ”ett universum av mysterier och hemligheter” som Karin Helander och Leif Zern uttrycker det i sin bok om Stockholms stadsteater, *Det ska blixtra och dundra om vår teater*.

Harold Pinter, ja. Fastighetsskötaren. Davies. Stockholms stadsteater lyfte fram denne dramatiker innan Svenska Akademien gav honom Nobelpriset, med laget Berggren-Hirdwall-Andersson-Rabaeus som kärna, och Ingvar Hirdwall återkommer flera gånger till denne hans favoritdramatiker, vars värld han känner igen sig i: Detta är hans folk. Detta gäng att få tillhöra! Texter som Pinter kräver läsning på läsning på läsning för att förstå vad som finns under det skrivna, riktning och omfång. Här, säger Hirdwall, här börjar fiskandet.

– Och jag upptäcker plötsligt: Fan, jag är ju pappa till grabbarna! Varför är jag uppe hos dem? Jag jobbar på ett fik, hjälper till. De har sett mig där. De ser mig och tänker: Vi tar upp den jäveln, känner honom på pulsen lite.

Harold Pinter kom till Stockholm, var med vid repetitionerna. Efteråt gick de ut och åt.

– Så jag säger till honom: Jag är väl pappa till grabbarna, eller hur? Han bara tittar på mig, säger: ”Very interesting.”

Till hösten blir det Hjalmar Bergmans ”Markurells” med Kjell Bergqvist, Katarina Ewerlöf, Allan Svensson... ett underbart gäng. Ingvar Hirdwall gör Perukmakare Ström.

– Det är en roll man ska ha gjort som skådespelare.

Repetitionerna börjar i mitten av augusti, redan hälften av biljetterna sålda.

Anders Sundelin

Vi 8/2012